

AINEVALDKOND – Sotsiaalsained

Valdkonnapädevus

Sotsiaalsainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalsainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonnakultuuri pärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

Seos meie kooli väärtustega **UURIN, AVASTAN, LOON:**

Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama sündmusi ja protsesse, nende seoseid iseenda ja tänapäevaga ning erinevaid olukordade tõlgendamise põhjuseid.

Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust ning analüüsima eetilisi valikuid.

Õpilane loob kodukohaga isikliku seose.

Ainevaldkonna õppeained ja ainetundide jaotus

Ainevaldkonda kuuluvad ained on: ajalugu, inimeseõpetus, ühiskonnaõpetus.

Ainetundide jaotustabel aineti, kooliastmeti ja klassiti on järgnev:

Kooliaste	I			II			III		
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Inimeseõpetus	-	1	1	-	1	1	1	1	-
Ajalugu	-	-	-	-	1,5	2	2	2	2
Ühiskonnaõpetus	-	-	-	-	-	1	-	-	2

Üldpädevuste saavutamine

1) kultuuri- ja väärtuspädevus – suutlikkus hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalnormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga ning nüüdiskultuuri sündmustega; väärtustada loomingut ja kujundada ilumeelt; hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi, väärtustada inimlikku, kultuurilist ja looduslikku mitmekesisust; teadvustada oma väärtushinnanguid;

2) sotsiaalne ja kodanikupädevus – suutlikkus ennast teostada; toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut ja Eesti riiklikku iseseisvust; teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme; austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvaste omapära; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel;

3) enesemääratluspädevus – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; analüüsida oma käitumist erinevates olukordades; käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise; lahendada suhtlemisprobleeme;

4) õpipädevus – suutlikkus organiseerida õppekeskkonda individuaalselt ja rühmas ning hankida õppimiseks, hobideks, tervisekäitumiseks ja karjäärivalikuteks vajaminevat teavet; planeerida õppimist ja seda plaani järgida; kasutada õpitud erinevates olukordades ja probleeme lahendades; seostada omandatud teadmisi varemõpitud; analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust ning selle põhjal edasise õppimise vajadusi;

5) suhtluspädevus – suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada nii emakeeles kui ka võõrkeeltes, arvestades olukordi ja mõistes suhtluspartnereid ning suhtlemise turvalisust; ennast esitleda, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning eristada ja mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades korrektset viitamist, kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ja väljendusrikast keelt ning kokkuleppel põhinevat suhtlemisviisi;

6) matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus – suutlikkus kasutada matemaatikale omast keelt, sümboleid, meetodeid koolis ja igapäevaelus; suutlikkus

kirjeldada ümbritsevat maailma loodusteaduslike mudelite ja mõõtmisvahendite abil ning teha tõenduspõhiseid otsuseid; mõista loodusteaduste ja tehnoloogia olulisust ja piiranguid; kasutada uusi tehnoloogiaid eesmärgipäraselt;

7) ettevõtlikkuspädevus – suutlikkus ideid luua ja ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi, aidata kaasa probleemide lahendamisele; seada eesmärgid, koostada plaane, neid tutvustada ja ellu viia; korraldada ühistegevusi ja neist osa võtta, näidata algatusvõimet ja vastutada tulemuste eest; reageerida loovalt, uuendusmeelselt ja paindlikult muutustele; võtta arukaid riske; rakendada finantskirjaoskust;

8) digipädevus – suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvras ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumide loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus.

Lõiming teiste ainevaldkondadega

Keel ja kirjandus: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi; jagab lugemiskogemusi; lahendab lihtsamaid probleemülesandeid paaris- ja rühmatöös; vormistab lihtsama kirjaliku töö arvutis, järgib õpitud keelereegleid.

Kunstiained: kirjeldab visuaalseid pilte, jooniseid ja sümboleid oma kogemuse piires; teab säästlikkuse ja kestlikkuse tähtsust; teab, kes on autor; ei tee digitaalkujutiste salvestamise ja edastamisega kellelegi kahju. Muusikas väljendab lauldes muusika sisu ning meeleolu.

Tehnoloogia: märkab ning nimetab positiivset oma ja teiste töödes; toob näiteid tervisliku toiduvaliku kohta; toob näiteid isikliku hügieeni vajalikkuse kohta; märkab esemetel rahvuslikke elemente ja kasutab neid oma töös; viib alustatud töö lõpule ja räägib oma tööst ning tulemusest; arvestab ühiselt töötades kaaslasi; kasutab materjale säästlikult.

Kehaline kasvatus: teab ning järgib isiklikku hügieeni ja ohutusnõudeid; teab liikumise ja toitumise olulisust tervisele; kirjeldab kogemust, mille ta on saanud väljaspool kooli toimunud liikumisüritusel osalejana; märkab abi vajamist tunnis ja kutsub abi ohuolukorras; rakendab eakohaseid veeohutuslaseid oskusi; arvestab peamisi turvalisuse ja ohutu liikumise põhimõtteid; arvestab tegevustes kaaslasi.

Loodusained: saab aru kaardist; leiab Eesti kaardil oma kodukoha, suuremad kõrgustikud, saared, poolsaared, lahed, jõed, järved ja linnad; märkab kodukoha elurikkust ja maastiku mitmekesisust ning selgitab nende olulisust; sõnastab oma meeltega saadud kogemusi; liigub

looduses turvaliselt, kahjustamata loodust, teisi ja iseennast; käitub liikluses ohutult; tarbib vastutustundlikult, väldib enda ja teiste tervise kahjustamist; toob näiteid, kuidas inimene loodust oma tegevusega mõjutab; teeb ettepanekuid lähiümbruse keskkonnanahoiuks ning osaleb sellesuunalistes tegevustes.

Matemaatika: tunneb kella ja kalendrit ning seostab neid teadmisi oma elu tegevuste ja sündmustega; kirjeldab mõõtühikute suurust endale tuttavate suuruste kaudu.

Õppekava läbivate teemade käsitlemine ainevaldkonnas

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine

Aine	I kooliaste
Inimeseõpetus	Arutelud erinevate karjäärivõimaluste üle.
	II kooliaste
Ajalugu	Teab keskaegsed ametid, hariduse olulisus vanasti ja tänapäeval.
Ühiskonnaõpetus	Õpilane teab, kuidas leida teavet töö kohta.
Inimeseõpetus	Probleemülesanded rühmades ning individuaalselt erinevate karjääri mõjutavate tegurite kohta.
	III kooliaste
Ajalugu	Vanaaja ametid, väljaõpe
Ühiskonnaõpetus	Õppija mõistab, millistest reeglitest lähtutakse töösuhte loomisel. On teadlik riskidest, mis noori tööturule sisenedes võivad puudutada. Teema avamine peaks noore vaatest olema väga praktiline hõlmates endast näiteid CV loomisest, töölabirääkimise simulatsioonist, töölepingu koostamisest jms.
Inimeseõpetus	Analüüsioskuse arendamine läbi erinevate karjääri ja õppimisvõimalusi puudutavate teemade käsitlemise (esseed, eneseanalüüsid, arutelud).

Keskkond ja jätkusuutlik areng

Aine	I kooliaste
Inimeseõpetus	Õpib läbi videote ja arutelude hoidma keskkonda ja vähendada erinevate ressursside tarbimist (prügi sorteerimine, vee ja energia säästlik tarbimine).
	II kooliaste
Ajalugu	Mõistab keskkonnamuutuste mõju inimasustuse lainenemisel. Mõistab loodust kui terviküsteemi, inimese ja teda ümbritseva keskkonna vastastikustest seost ning inimese sõltuvusest loodusressurssidest.
Ühiskonnaõpetus	Käitub teadliku tarbijana. Kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;
Inimeseõpetus	Läbi praktiliste ülesannete (prügi korjamine ja sorteerimine) ja loengute (külalisõpetajad) õpilaste teadmiste laiendamine jätkusuutliku keskkonna teemadel.
	III kooliaste

Ajalugu	Külmaperiood, kuidas keskkond muutus, suure rahvasterändamise tulemused Lääne-Euroopa jaoks. Sõdade mõju keskkonnale.
Ühiskonnaõpetus	Mõistab, mida tähendab finantsiline vastutus ja kuidas võtta arukalt riske. Oskab koostada oma kuludest/tuludest lähtuvat eelarvet seostades seda aruka tarbimisega.
Inimeseõpetus	Inimtegevuse mõju keskkonnale – arutelud grupis, individuaalne teemakäsitus ja analüüs.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus

Aine	I kooliaste
Inimeseõpetus	Heakohaste eesmärkide püstitamise oskus ja arendamine.
	II kooliaste
Ajalugu	Väärtustama ühiselu demokraatlikku korraldamist, koostööd, kodanikualgatus ja vabatahtlikkusele põhinevat tegutsemist ning konfliktide rahumeelset ja vägivallatut lahendamist. Olema algatusvõimeline ja ettevõtlik, kujundama isiklike seisukohti ning neid väljendama. Tundma õppima ja kaitsma enda ja teiste õigusi ning mõistma nendega kaasnevat vastutust ja kohustusi.
Ühiskonnaõpetus	Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. Leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada. Toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest.
Inimeseõpetus	Tänu erinevatele õpiülesannetele (ettevõtlikustulemused ja analüüs) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga.
	III kooliaste
Ajalugu	väärtustama ühiselu demokraatlikku korraldamist, koostööd, kodanikualgatus ja vabatahtlikkusele põhinevat tegutsemist ning konfliktide rahumeelset ja vägivallatut lahendamist; 2) olema algatusvõimeline ja ettevõtlik, kujundama isiklike seisukohti ning neid väljendama; 3) tundma õppima ja kaitsma enda ja teiste õigusi ning mõistma nendega kaasnevat vastutust ja kohustusi;
Ühiskonnaõpetus	Õppija mõistab, milline on kodanikuühiskonna roll demokraatia tagamisel ning, millised on vabaühenduste eesmärgid ja toimimise põhimõtted. Saab aru, millised probleemid aitab vabakond kogukonnas ja laiemalt ühiskonnas lahendada ning oskab näha võimalusi, milliseid annab vabaühendustes või nende algatustes osalemine.
Inimeseõpetus	Grupi juhtimine, erinevad rollid grupis - õpilaste oskuste ja teadmiste arendamine läbi rollimängude ja erinevate õpiülesannete.

Kultuuriline identiteet

Aine	I kooliaste
Inimeseõpetus	Läbi arutelude arendab empaatiavõimet erinevate ühiskonnagruppide ja religioonide suhtes.
	II kooliaste
Ajalugu	Ärkamisaeg, Eesti rahvuskultuuri kujunemine. Õpilane kujuneb kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte-

	ja käitumistaadi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis.
Ühiskonnaõpetus	Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
Inimeseõpetus	Läbi ühise arutelu austab religioonide ja rahvuste omapära, aktsepteerib inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi.
	III kooliaste
Ajalugu	õpilane kujuneb kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumistaadi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis.
Ühiskonnaõpetus	Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
Inimeseõpetus	Läbi õpiülesannete püüab aktsepteerida ennast ja teisi, olenemata nende kultuurilisest või seksuaalsest eripärast.

Teabekeskond ja meediakasutus

Aine	I kooliaste
Inimeseõpetus	Läbi praktiliste ülesannete õpib tundma erinevaid meediavorme ja teabekeskondasid.
	II kooliaste
Ajalugu	õpilane teadvustab, et ajaloolised pildid on ajalooallikad, mille abil saame hankida infot, seda analüüsida ja hinnata ning võrrelda kirjalikes allikates oleva infoga. õpilane õpib märkama, mõistma ja analüüsima meedia rolle ühiskonnas ajaloo sündmuste näitel (märkab kommunikatsiooni tähtsust ja kommunikatsioonivahendite muutumist ajas)
Ühiskonnaõpetus	Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
Inimeseõpetus	Läbi praktiliste ülesannete ja arutelude õpib suhtuma kriitiliselt erinevatesse infoallikatesse. Arutelud käitumisnormidest meediakeskkonnas.
	III kooliaste
Ajalugu	õpilane teadvustab, et ajaloolised pildid on ajalooallikad, mille abil saame hankida infot, seda analüüsida ja hinnata ning võrrelda kirjalikes allikates oleva infoga. õpilane õpib märkama, mõistma ja analüüsima meedia rolle ühiskonnas ajaloo sündmuste näitel (märkab kommunikatsiooni tähtsust ja kommunikatsioonivahendite muutumist ajas).

Ühiskonnaõpetus	Õppija teab ajakirjanduse rolli (informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, meelelahutus jm) ja vastutust avaliku arvamuse kujundamisel ühiskonnas. Oskab vahet teha erinevat tüüpi meediasisul (professionaalne ajakirjandus versus “näiline ajakirjandus” (huvirühmade meedia, sotsiaalmeedias sisuloojad ja suunamudijad jms), süvavõltsingu kasutamine. Selgitab, millised on ajakirjanduse standardid.
Inimeseõpetus	Analüüsib (esseed) meedia mõju enda isiksuse väljakujunemisele ja suhetele.

Tehnoloogia ja innovatsioon

Aine	I kooliaste
Inimeseõpetus	Läbi mänguliste ülesannete digitehnoloogia ja selle erinevate võimalustega tutvumine.
	II kooliaste
Ajalugu	Teab teaduse arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile. toob näiteid kuidas industrialiseerimise tulemusena on suurenenud inimkonna ökoloogiline jalajalg.
Ühiskonnaõpetus	Digivahendite kasutamine erinevates keskkondades
Inimeseõpetus	Õpiülesannete vormistamine digikeskkonnas, dokumentide saatmine ja jagamine.
	III kooliaste
Ajalugu	Teab teaduse arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile varausaja teadusrevolutsiooni saavutuste näitel. toob näiteid kuidas industrialiseerimise tulemusena on suurenenud inimkonna ökoloogiline jalajalg.
Ühiskonnaõpetus	Digivahendite kasutamine erinevates keskkondades
Inimeseõpetus	Esitluse koostamiseks vajaliku tarkvara korrektne käsitlemine.

Tervis ja ohutus

Aine	I kooliaste
Inimeseõpetus	Läbi arutelude ja rollimängude õpib käituma ohutult ja järgima tervislikke eluviise, lahendama suhtlemisprobleeme.
	II kooliaste
Ajalugu	Tähelepanu pööratakse tervist ja ohutust väärtustavate hoiakute kujundamisele ning tervisliku ja ohutu käitumise oskuste arendamisele. Õpilane õpib analüüsima erinevate (isiklike, sotsiaal-majanduslike, kultuuriliste ja keskkonna jt) tegurite mõju tervisele ja turvalisusele ja seadma tervise ja ohutusega seotud eesmärgid ning analüüsima nende saavutamist.
Ühiskonnaõpetus	Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
Inimeseõpetus	Arutelude käigus omandab teadmisi tervislikust eluviisist. Kinnistab läbi praktiliste ülesannete enese ja teiste abistamise võtteid.
	III kooliaste

Ajalugu	tähelepanu pööratakse tervist ja ohutust väärtustavate hoiakute kujundamisele ning tervisliku ja ohutu käitumise oskuste arendamisele. Õpilane õpib analüüsima erinevate (isiklike, sotsiaal-majanduslike, kultuuriliste ja keskkonna jt) tegurite mõju tervisele ja turvalisusele ja seadma tervise ja ohutusega seotud eesmärged ning analüüsima nende saavutamist.
Ühiskonnaõpetus	Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi
Inimeseõpetus	Läbi arutelude, rühmatööde ja õppevideote õpib tundma erinevaid riske vaimsele ja füüsilisele tervisele ning hoiduma tervist kahjustavatest valikutest.

Väärtused ja kõlblus

Aine	I kooliaste
Inimeseõpetus	Õpib läbi rollimängude järgima erinevatest keskkondadest tulenevaid reegleid ja norme. Rühmatöid tehes õpib tegema koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides.
	II kooliaste
Ajalugu	Toob selgemalt esile väärtushinnangute ja kõlbeliste normide ühiskondliku ning ajaloolis-kultuurilise mõõtme. Erinevate maailmavaadete tutvustamisega (ajaloos ning tänapäeval) toetatakse sallivuse ja lugupidava suhtumise ning maailmavaatelistes küsimustes orienteerumise oskuste kujunemist.
Ühiskonnaõpetus	Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi ning selgitab nende olulisust. Kirjeldab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.
Inimeseõpetus	Lahendab rollimängudes juhtumeid, eristades erinevaid käitumisviise, teeb koostööd ja arvestab sealjuures teistega, harjutab ei ütlemist.
	III kooliaste
Ajalugu	toob selgemalt esile väärtushinnangute ja kõlbeliste normide ühiskondliku ning ajaloolis-kultuurilise mõõtme. Erinevate maailmavaadete tutvustamisega (ajaloos ning tänapäeval) toetatakse sallivuse ja lugupidava suhtumise ning maailmavaatelistes küsimustes orienteerumise oskuste kujunemist.
Ühiskonnaõpetus	tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud; mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul; märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahenduse.
Inimeseõpetus	Läbi analüüsi ja arutelude õpib tundma ühiskonnas kehtivaid norme, nende põhjuseid ja tagajärgi. Grupitööde tulemusena õpib tähtsustama sallivust.

Ainevaldkondlikud hindamise erisused

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata. Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

Õppekorralduse erisused

Erinevalt riiklikust õppekavast on Paikuse Koolis tunnijaotusplaani alusel 5.klassil ajaloos 1,5 ainetundi nädalas. Põhjuseks on I poolaastal äratada huvi ajaloo kui uue õppeaine vastu.

Õppekeskkonna erisused

Paikuse Kooli õpilasel on võimalus õppetegevuse raames külastada Seljametsa muuseumit, Sindi muuseumit, Pärnu muuseumit ning Kiviaja küla.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmäärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

INIMESEÕPETUSE AINEKAVA ÜLDOSA

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna.

Väärtuskasvatuse ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisharjumused jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite või riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

Teadmised, oskused ja hoiakud

I kooliaste

Õpilane:

- 1) näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku.
- 2) väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse.
- 3) mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.
- 4) teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.
- 5) mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust.
- 6) tunneb liiklusreegleid.
- 7) teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.
- 8) märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.
- 9) mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.
- 10) teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida.
- 11) teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana.
- 12) Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.
- 13) oskab oma tervist hoida.
- 14) teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.
- 15) oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist. oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.
- 16) teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.
- 17) mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

II kooliaste

Õpilane:

- 1) teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.
- 2) väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.
- 3) mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.
- 4) on loov ja ettevõtlik.
- 5) on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
- 6) kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena.
- 7) teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.
- 8) mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.

- 9) teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.
- 10) mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.
- 11) mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.
- 12) teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
- 13) väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.
- 14) teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.
- 15) mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.

III kooliaste

Õpilane:

- 1) Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
- 2) Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.
- 3) Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.
- 4) Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.
- 5) On loov ja ettevõtlik.
- 6) Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
- 7) Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.
- 8) Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.
- 9) Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.
- 10) Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.
- 11) Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.
- 12) Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.
- 13) Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.
- 14) Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

INIMESEÕPETUSE AINEKAVA 2. KLASS

ÕPITULEMUSED [TK1]	ÕPPESISU [TK2]
Teema MINA	

<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none">1) kirjeldab enda huviseid ja tegevusi;2) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;3) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;	<p>Mina. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine.</p> <p>Positiivne suhtumine endasse ja teisesse.</p> <p>Kehalised muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes.</p> <p>Minu erinevused ja sarnasused teistega. Sallivus.</p>
Teema MINA JA TERVIS	
<ol style="list-style-type: none">4) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;5) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;6) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;	<p>Tervis. Tervise eest hoolitsemine.</p> <p>Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus.</p> <p>Keha eest hoolitsemine.</p> <p>Terve ja haige inimene. Abi saamise võimalused.</p> <p>Vajadusel abi kutsumine.</p>
Teema MINA JA MINU PERE	
<ol style="list-style-type: none">7) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;8) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;	<p>Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid.</p> <p>Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine.</p> <p>Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses.</p>
Teema MINA JA EESTI	
<ol style="list-style-type: none">9) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;10) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;11) teab, kes on Eesti Vabariigi president;12) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat;13) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;14) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;	<p>Eestimaa ja kodukoht.</p> <p>Eesti pealinn. Eesti Vabariigi sünnipäev.</p> <p>Eesti president.</p> <p>Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid.</p>

<p>15) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;</p> <p>16) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja.</p>	<p>Oma kodukoha olulised paigad ja inimesed.</p> <p>Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval.</p> <p>Kodukoha inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse.</p> <p>Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana.</p>
Teema MINA: AEG JA ASJAD	
<p>17) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;</p> <p>18) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;</p> <p>19) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;</p> <p>20) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega.</p>	<p>Mina: aeg ja aja planeerimine.</p> <p>Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas.</p> <p>Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel.</p> <p>Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega.</p> <p>Oma igapäevavalikute seos oma tuleviku eesmärkidega.</p>

INIMESEÕPETUSE AINEKAVA 3. KLASS

ÕPITULEMUSED _[TK3]	ÕPPESISU _[TK4] _[MK5]
Teema MINA	
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none">1) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;2) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;3) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi;4) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;	<p>Mina. Igähe väärtuslikkus. Positiivne suhtumine endasse.</p> <p>Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus.</p> <p>Inimeste õigused ja kohustused.</p> <p>Vastutus.</p> <p>Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas.</p>

Teema MINA JA TERVIS	
<ul style="list-style-type: none">5) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;6) selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;7) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;	<p>Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis.</p> <p>Tervislik eluviis.</p> <p>Terviseriskid.</p> <p>Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest.</p> <p>Esmaabi.</p> <p>Abi saamise võimalused.</p>
Teema MINA JA TEISED	
<ul style="list-style-type: none">8) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;9) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;10) demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;11) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid;12) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;13) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;14) teab, et vägivald on eri vormid;15) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;16) teab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;17) demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral;18) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;	<p>Reeglid ja käitumisnormid. Seadused.</p> <p>Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine.</p> <p>Käitumisnormide ja seaduste järgimine koolis ja lähiümbruses.</p> <p>Liiklusreeglid.</p> <p>Liiklusreeglite järgimine.</p> <p>Turvaline käitumine liikluses koduteel ja koduümbruses.</p> <p>Vägivald ja selle erinevad vormid.</p> <p>Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed.</p> <p>Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral.</p> <p>Sõprus ja sõpruse hoidmine.</p> <p>Koostöö vajalikkus.</p> <p>Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise väärtustamine. Heategemine ja heategevus.</p>
Teema MINA: TEAVE JA ASJAD	
<ul style="list-style-type: none">19) loetleb erinevaid teabeallikaid;20) leiab infot erinevatest allikatest;21) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;22) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;	<p>Teave. Erinevad teabeallikad.</p> <p>Teabeallikate kasutamine.</p> <p>Teabeallikate usaldusväärsus.</p> <p>Meedia kasutusvõimalused ja ohud.</p>

<p>23) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;</p> <p>24) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;</p> <p>25) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.</p>	<p>Turvaline meediavahendite kasutamine.</p> <p>Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste plaanimine.</p> <p>Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul tarbimisel.</p> <p>Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähimbruses.</p>
--	--

INIMESEÕPETUSE AINEKAVA 5. KLASS

ÕPITULEMUSED [TK6]	ÕPPESISU [TK7]
<p>TERVIS</p> <p>Selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid.</p> <p>Seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks).</p> <p>Teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid.</p> <p>Selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.</p>	<p>Tervis, tervise olemus.</p> <p>Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis.</p> <p>Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid.</p> <p>Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad.</p> <p>Oma pikkuse, kaalu, pulsi määramine.</p> <p>Stress. Stressiga toimetulek.</p> <p>Meedia osa tervisega seotud otsustes.</p> <p>Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus.</p> <p>Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen).</p>
<p>MURDEIGA</p>	<p>Murdeea olulisus</p>

<p>Nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi.</p> <p>Toob näiteid erinevast arengutempost murdeas.</p> <p>TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE</p> <p>Toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest.</p> <p>Selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid.</p> <p>Toob näiteid meediaga seotud ohtudest.</p> <p>Teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine.</p> <p>Otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseemalist infot, järgides autoriõigust.</p>	<p>Murdeea füüsilised, vaimsed ja sotsiaalsed muutused.</p> <p>Toimetulek muutustega.</p> <p>Suguline küpsus ja soojätkamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünd.</p> <p>Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted.</p> <p>Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine</p> <p>Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid).</p> <p>Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriõhutus.</p> <p>Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid.</p> <p>Reeglid ja normid.</p> <p>Seadused (sh liiklusseadus).</p> <p>Reeglite ja normide vajalikkus.</p> <p>Meedia (sh reklaami) mõju otsustele. Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused.</p> <p>Usaldusväärsed infoallikad. Infootsing (sh terviseemaline) usaldusväärsetest infoallikatest. Internet, selle turvaline kasutus.</p> <p>Autoriõigused. Autoriõiguste seadus. Autoriõigused ja õpilane.</p>
--	--

<p>Kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele.</p> <p>Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.</p>	<p>Uimastid ja nende kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele.</p> <p>Tervislikud valikud.</p> <p>Illeegaalsed ja legaalsed uimastid.</p> <p>Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele.</p> <p>Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energiajookid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine).</p> <p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalda ja uimastiennetuses).</p> <p>Oskus öelda “ei”.</p> <p>“Ei” ütlemise ja väljendamise viisid.</p> <p>Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed.</p> <p>Vastutus oma otsuste eest.</p> <p>Kaaslaste mõju otsustele</p> <p>Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine).</p> <p>Kiusamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused.</p>
<p>Toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist.</p>	<p>Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused. Haigestumise põhjused.</p>

Demonstreerib õpisiituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.	Haigestumise vältimise viisid. Õnnetused ja nende vältimine. Esmaabi. Abi kutsumine. Tervis - inimese väärtuslikem vara.
--	---

INIMISEÕPETUSE AINEKAVA 6. KLASS

ÕPITULEMUSED _[TK8]	ÕPPESISU _[TK9]
Selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb. Mõistab enesehinnangu olemust. Saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist. Selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi. Mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest. Seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga.	Enesetundmine. Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa). Enesehinnang. Enesehinnangu kujunemine. Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine. Väärtused. Huvid. Võimed. Ettevõtlikkus, selle väljendumine tegutsemisel. Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas. Ettevõtlikkus ja tööelu.
Kirjeldab, millest suhtlemine koosneb. Mõistab suhtlemise olemust Toob näiteid suhtlemise komponentide kohta	Suhtlemise mõiste. Suhtlemise olemus (teise tajumine, teavevahetus, mõjutamine)

<p>Eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid.</p> <p>Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele.</p>	<p>Verbaalne suhtlemine Mitteverbaalne suhtlemine.</p> <p>Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele.</p> <p>Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised</p>
<p>Teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära.</p> <p>Toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus.</p> <p>Toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust.</p> <p>Teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonid „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel.</p> <p>Demonstreerib õpituatsioonid, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.</p>	<p>Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele.</p> <p>Eelarvamused ja stereotüübid</p> <p>Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele</p> <p>Sallivus ja aktsepteerimine.</p> <p>Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide lahendamine; loov ja kriitiline mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus ja suhtlemisoskus) riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel.</p> <p>“Ei” ütlemist eeldavad olukorrad.</p> <p>“Ei” ütlemise viisid, julgus ja tähtsus.</p>
<p>Toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonid teemakohaseid probleeme.</p>	<p>Internet, selle võimalused ja ohud.</p> <p>Turvaline internetikasutus.</p> <p>Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine</p>

<p>Toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi.</p> <p>Toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest.</p>	<p>Inimeste erinevused, vajadused, väärtused.</p> <p>Erivajadused. Sallivus.</p> <p>Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus.</p> <p>Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis.</p>
<p>Selgitab konflikti häid ja halbu külgi.</p> <p>Kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise.</p> <p>Valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi.</p> <p>Näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi.</p> <p>Nimetab erinevaid probleeme.</p> <p>Toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduste kohta.</p> <p>Lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused.</p> <p>Kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist.</p> <p>Toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia.</p> <p>Mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest.</p>	<p>Konflikt kui suhte probleem</p> <p>Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid.</p> <p>Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid.</p> <p>Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel</p> <p>Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis- tõhusad ja mittetõhusad.</p> <p>Probleemilahenduste eelised ja puudused.</p> <p>Koostöö võimalused</p> <p>Koostöise tegevuse eelised.</p> <p>Kaaslaste mõju otsustele.</p> <p>Abistav ja kahjustav mõju.</p> <p>Grupi surve. Mõjutamine. Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu</p>

	<p>andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine).</p> <p>Toimetulek vägivallaga, sh kiusamisega, abi saamise võimalused.</p> <p>Vastutus.</p>
<p>Toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta.</p> <p>Märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.</p>	<p>Positiivne mõtlemine.</p> <p>Positiivne enesesisendus.</p> <p>Positiivsed omadused.</p>

INIMESEÕPETUSE AINEKAVA 7. KLASS

ÕPITULEMUSED ^[TK10]	ÕPPESISU ^[TK11]
<p>INIMESE ARENG JA MURDEIGA Kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;</p> <p>Seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;</p> <p>Selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast.</p>	<p>Olen muutuste teel, astun sammhaaval - täiskasvanuks saamine.</p> <p>Murdeeline võrdsena võrdsete seas. Murdeea läbimine - igatüel oma tempo.</p>
<p>INIMENE, VALIKUD, ÖNN Selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;</p> <p>Toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;</p> <p>Analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;</p> <p>Analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;</p>	<p>Minapilt – milles ja kuidas see väljendub? Enda väärtustamine.</p> <p>Inimese elutee kujundajad. <u>Sina ise</u> oma elutee kujundajana!</p> <p>Rahulolu oma kehaga.</p> <p>Mis teeb inimese õnnelikuks?</p> <p>Armumine ja kohtamas käimine.</p>
<p>INIMENE JA RÜHM Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;</p> <p>Toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;</p>	<p>Inimene kui grupi liige.</p> <p>Mis on normid? Miks on normid?</p> <p>Gruppi kuulumise positiivsed ja negatiivsed küljed. Grupi juhtimine.</p>

<p>Analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;</p> <p>kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpituatsioonil toimetulekut rühma survega;</p>	<p>Sõltumatus - olla oma otsust peremees.</p> <p>Inimese erinevad rollid elus.</p> <p>Lähedus inimeste vahel. Sõprus kui hoolimine teineteisest. Suhete hoidmine erinevate inimeste vahel.</p>
<p>TURVALISUS-, TERVISE- JA RISKIKÄITUMINE</p> <p>Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;</p> <p>Analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;</p> <p>Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;</p> <p>Toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid.</p>	<p>Mis on konflikt? Konflikti allikad.</p> <p>Mis on enesekohased ja sotsiaalsed oskused. Oskan suhelda ja teha valikuid.</p> <p>Millised on uimastitega kaasnevad ohud? Käitumine uimastitega seotud olukordades.</p> <p>Tunnen ennast ja oskan end ise juhtida.</p> <p>Toimetulek kiusamise ja vägivallega.</p> <p>Seksuaalsuse avastamine.</p>

INIMESÕPETUSE AINEKAVA 8. KLASS

ÕPITULEMUSED [TK12]	ÕPPESISU [TK13]
<p>TERVISEKÄITUMINE</p> <p>Toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;</p> <p>Analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;</p> <p>Analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;</p> <p>Teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;</p> <p>Analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;</p>	<p>Rahvastiku tervis – minu tervis, sinu tervis, meie tervis. Eesti rahvastiku tervisenäitajad.</p> <p>Elukeskkond.</p> <p>Mina ise kui tervise mõjutaja.</p> <p>Soostereotüübid ja nende seos tervisega.</p> <p>Tervisealased teabeallikad – mille põhjal hinnata allikate usaldusväärsust? Tervise teave internetis. Mida terviseuudiseid lugedes silmas pidada?</p>

<p>Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;</p> <p>Toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;</p> <p>Analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;</p> <p>Analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;</p> <p>Toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;</p>	<p>Mõiste- kehaline aktiivsus.</p> <p>Miks on kehaline aktiivsus tervisele hea?</p> <p>Milline kehaline aktiivsus on tervisele hea?</p> <p>Tasakaalustatud ja mitmekesine toitumine.</p> <p>Mis mõjutab söögiisu ja toidu valikut?</p> <p>Lisaained toidus. Taimetoitlus.</p> <p>Energiatasakaal.</p> <p>Toitumishäired.</p> <p>Mõtted, tunded ja tegevused, mis toetavad vaimset heaolu.</p> <p>Abistamine kui võimalus toetada enda ja teiste vaimset heaolu.</p> <p>Väärtused sinu elus. Sinu huvid ja võimed. Sinu heaolukompass.</p> <p>Kuidas seada eesmärke? Kuidas takistustega toime tulla?</p> <p>Stressorid. Stressiga toimetulek.</p> <p>Mis on kriis? Kriisiga toimetulek.</p>
<p>SUHTED JA SEKSUAALSUS</p> <p>Selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;</p> <p>Kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;</p> <p>Analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;</p> <p>Selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;</p> <p>Mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele.</p> <p>Toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest.</p>	<p>Mis on suhe? Mis on lähisuhe? Suhete loomine, säilitamine. Armastus paarisuhtes. Kui paarisuhe lõpeb?</p> <p>Armastuse mitmekesisus.</p> <p>Seksuaalsuse mõiste.</p> <p>Seksuaalsus vs seks – mis vahe neil on?</p> <p>Seksuaalõigused. Seksuaalsed erinevused. Seksuaalvähemused.</p> <p>Seksuaalsed reaktsioonid. Esimene vahekord.</p> <p>Turvaline seks: olen teadlik, räägime!</p> <p>Rasedusest hoidumine: laste saamine soovitud ajal, rasedumisvastased vahendid.</p>

<p>Analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.</p> <p>Toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;</p>	<p>Kui läheb teisiti: kaitsmata vahekord – SOS-pill, HIV.</p> <p>Seksuaalsus ja ühiskond. Seksuaalsus meedias. Pornograafia.</p>
<p>TURVALISUS-, TERVISE- JA RISKIKÄITUMINE</p> <p>Demonstreerib õpituatsioonis inimväarikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;</p> <p>Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;</p> <p>Demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;</p>	<p>Turvalisuse mõiste.</p> <p>Kuidas turvatunnet suurendada.</p> <p>Riskikäitumise mõiste. Oskused, mis aitavad kontrollida riskikäitumist.</p> <p>Vaimne, kehaline ja seksuaalne vägivald. Kuidas toimida vägivalda puhul?</p> <p>Uimasti mõiste. Uimastite mõju organismile. Sõltuvus.</p> <p>Käitumine ja esmaabi erinevates olukordades.</p> <p>Haigused, mille puhul inimene võib vajada esmaabi.</p>

AJALOO AINEKAVA ÜLDOSA

Õppeaine kirjeldus[TK14]

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega.

Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitluse põhimõtte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos. Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest. Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha

ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased.

Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse üle.

Teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste

- 1) Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.
- 2) Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed.
- 3) Kasutab ajaloomõisteid kontekstis.
- 4) Teab näiteid kodukoha minevikust.
- 5) Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos.
- 6) Mõistab, kuidas kujunes inimasustus.
- 7) Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.
- 8) Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.
- 9) Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.
- 10) Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.
- 11) Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.
- 12) Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.
- 13) Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.
- 14) Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.
- 15) Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

Õpitulemused II kooliastmes

Alustatakse ajalooõpinguid algõpetusest, mille raames õpitakse tundma ajaarvamist ja allikaid, tehakse tutvust ajalooõpingute, isikute ja eluoluga minevikus. Käsitletakse valitud näiteid muinas- ja vanaajast, vanadest idamaadest, Vana-Kreeka ja VanaRooma ajaloost.

Õpilane:

- 1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt;
- 2) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
- 3) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- 4) kasutab perekonnaloouurimisel eritüübilisi allikaid;
- 5) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
- 6) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;
- 7) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 8) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- 9) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- 10) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
- 11) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;
- 12) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
- 13) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- 14) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- 15) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- 16) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
- 17) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- 18) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- 19) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- 20) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel;
- 21) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.

III kooliaste

- 1) Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.
- 2) Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.
- 3) Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.
- 4) Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.
- 5) Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.
- 6) Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.
- 7) Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.
- 8) Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.

- 9) Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.
- 10) Mõistab, kuidas on kujunenud ja toimunud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.
- 11) Mõistab, kuidas inimese käsitlus on ajas muutunud.
- 12) Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.
- 13) Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.
- 14) Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.
- 15) Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.
- 16) Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.

Õpitulemused III kooliastmes

Käsitletakse valitud näiteid keskajast, uusajast ja olulisemaid suundumusi lähiajaloos.

Õpilane:

- 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- 2) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
- 3) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 5) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 6) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- 7) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- 8) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- 9) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos;
- 10) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- 11) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;
- 12) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
- 13) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- 14) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 15) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- 16) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
- 17) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- 18) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;

- 19) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- 20) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- 21) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- 22) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;
- 23) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- 24) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
- 25) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 26) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- 27) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 28) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
- 29) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- 30) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
- 31) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
- 32) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.

AJALOO AINEKAVA 5. KLASS

ÕPITULEMUSED [TK15]	ÕPPESISU [TK16]
<p>AJALOO MÕISTE</p> <p>1) Kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number.</p> <p>Paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid.</p> <p>Mõistab, et ajaloo jagamine on tinglik ning</p>	<p>eKr, pKr, sajand, aastatuhat.</p> <p>Ajajoon kui oluline ajaloolane mõiste, selle kasutamine.</p> <p>Rooma number, araabia number.</p> <p>matemaatika - aja mõõtmine: arvtelje koostamine, sajandite määramine,</p>

<p>ajaloolased teevad seda selleks, et lihtsustada ajaloo uurimist. Jagab ajalugu perioodideks (kujuneb arusaam ajaloolise keskkonna kujunemisest). Esi- ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu.</p> <p>2) Teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid. Iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust. Nimetab ja liigitab ajalooallikaid, kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik, suuline, esemeline ja audiovisuaalne allikas, muuseum, arhiiv.</p> <p>3) Kasutab perekonnaloos uurimisel eritüübilisi allikaid.</p> <p>ELU MUINASAJAL</p> <p>4) Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus.</p> <p>Teab kodukohaga ja Eestiga seotud muinasaja asulaid ning kirjeldab selle/nende tekkimise ja kujunemise põhjuseid.</p> <p>Kirjeldab muinasaja inimese eluolu ja selgitab inimese sotsiaalse rolli kujunemist ühiskonnas.</p> <p>Nimetab mõnda avastust /leiutist ja selgitab selle/nende tähtsust.</p> <p>5) Kirjeldab ajaloo sündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost ja iseloomustab allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust.</p> <p>Teab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärge.</p>	<p>arvutamine - kui palju aega on ühest sündmusest möödunud?</p> <p>Suulised, esemelised, kirjalikud ja audiovisuaalsed allikad; muuseum, arhiiv, kroonika, legend, arheoloogia, muistis.</p> <p>muusikaõpetus – regivärsiline rahvalaul.</p> <p>kunstiõpetus –ehituskunst, maalid ajaloo fotod. eesti keel – muistendid, vanasõnad, legendid, müüdid.</p> <p>Mälestused, intervjuud, fotod, videod, päevikud, kirjad jne.</p> <p>Kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, korilus, küttimine, kodukohaga seotud muinasaja asustus, muinaslinnus.</p> <p>Kunstiõpetus - õpilane illustreerib oma teadmiste põhjal eestlaste eluolu muinasajal; kunstniku pildi analüüs. loodusõpetus - kontuurkaardi täitmine, kaardile legendi koostamine. Ajaloo atlase kasutamine.</p> <p>Muistne vabadusvõitlus, Läti Henrik, Liivimaa kroonika, maakond, ristiusk, Lembitu.</p> <p>loodusõpetus - Eesti haldusjaotuse muutumine aja jooksul.</p>
--	--

<p>Teab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised.</p> <p>Selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas.</p> <p>ELU KESKAJAL</p> <p>6) Teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas. Teab ja selgitab, mis roll oli kirikul keskaja ühiskonnas ja kultuuriloos.</p> <p>Toob näiteid oma kodukoha ja/või Eesti ajaloomälestistest ja selgitab nende olulisust.</p> <p>7) Kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat, toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu.</p> <p>Kirjeldab keskaja inimese eluolu ja tegevusalasid.</p> <p>EESTI 16.-18. SAJANDI SÕDADE PERIOODIL</p> <p>8) Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos, toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna</p>	<p>eesti keel ja kirjandus - katkendi lugemine Läti Henriku "Liivimaa kroonikast".</p> <p>Ristiusk, kirik, (katoliku kirik, paavst), klooster.</p> <p>eesti keel ja kirjandus- katkendite lugemine raamatust, digitaalsetest allikatest.</p> <p>loodusõpetus - ilmakaarte määramine kiriku asendi järgi.</p> <p>Elu keskajal linnas ja maal, raad, tsunft, raekoda, Hansa Liit, gild, linnaõigus, linnused.</p> <p>loodusõpetus - Eesti keskaegsete linnade ja hansalinnade märkimine kaardile.</p> <p>eesti keel ja kirjandus - lühijutu koostamine.</p> <p>käsitöö ja kodundus - keskajale omase toidu valmistamine.</p> <p>muusika - keskaja muusika kuulamine, selle iseloomustamine ja võrdlemine tänapäevaga.</p> <p>Liivi sõda, Ivan IV, Balthasar Russow, Liivimaa kroonika, Põhjasõda, Karl XII, Peeter I</p> <p>kirjandus - legendid ja lood Karl XII-st ja Peeter I-st.</p>
--	--

<p>vastastikusest mõjust minevikus. Mõistab ajaloo sündmuste ajalist järgnevust.</p> <p>Kirjeldab ajaloo sündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost.</p> <p>Nimetab ajalooliseid isikuid ja miks nad on ajaloos olulised.</p> <p>ELU UUSAJAL</p> <p>9) Toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäeva elu.</p> <p>Kirjeldab inimeste eluolu minevikus teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust.</p> <p>Leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid.</p> <p>KOOL VANAL AJAL</p> <p>10) Kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis. Kirjeldab hariduse andmist minevikus.</p> <p>Leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid.</p> <p>RAHVUSLIK ÄRKAMISAEG</p> <p>11) Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos.</p> <p>Teab, kes olid Johann Voldemar Jannsen, Lydia Koidula, Carl Robert Jakobson, Jakob Hurt ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos.</p> <p>Kirjeldab tähtsamaid ärkamisaja sündmusi</p> <p>nimetab mõnda kodukohaga seotud isikut ja/või sündmust ja/või ajaloomälestist.</p>	<p>kunstiõpetus - analüüsitakse pilte valitsejatest Ivan IV Karl XII, Peeter I. Kadrioru loss.</p> <p>geograafia - kontuurkaardi täitmine, sõjakäigu kohta lausete sõnastamine kaardi põhjal.</p> <p>matemaatika - statistiliste andmete analüüs Eesti rahvaarvu muutuste kohta.</p> <p>Rehielamu ja mõis, toidulaud, rõivad ja rahva-traditsioonid, pärisorjus.</p> <p>eesti keel - kirjaliku ja suulise eneseväljendus- oskuse arendamine.</p> <p>kunstiõpetus - rehielamu ja/või mõisakompleksi joonistamine.</p> <p>Tartu Ülikool, talurahvaharidus ja Bengt Gottfried Forselius.</p> <p>eesti keel - suulise eneseväljendus- oskuse arendamine.</p> <p>Rahvuslik ärkamisaeg, Jannsen, Koidula, Jakobson, Hurt, laulu- ja mänguseltsid, I üldlaulupidu.</p> <p>kunstiõpetus - kunst rahatähtedel.</p> <p>muusika - "Mu isamaa, mu õnn ja rõõm" kuulamine, kaasa laulmine.</p>
--	---

<p>EESTI ISESEISVUMINE</p> <p>12) Nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid.</p> <p>Kirjeldab Eesti iseseisvumise näitel põhjuse ja tagajärje seost.</p> <p>Teab, kes olid Konstantin Päts, Konstantin Konik ja Jüri Vilms ja põhjendab nende olulisust.</p> <p>Teab, millal ja kus kuulutati välja Eesti Vabariik.</p> <p>ISESEISEV EESTI KAHE MAAILMA-SÕJA VAHEL</p> <p>13) Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost. Teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärge. Teab ja oskab selgitada võidupüha tähtsust Eesti kultuuriloos. Teab, kes oli Jaan Poska ja põhjendab tema olulisust. Selgitab Tartu rahu tähtsust.</p> <p>14) Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Kirjeldab üldist eluolu ja kultuuri, toob näiteid.</p> <p>EESTI JA TEINE MAAILMASÕDA</p> <p>15) Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost. Toob näiteid, kuidas Teine maailmasõda mõjutas elu Eestis. Teab, kes olid Jossif Stalin ja Adolf Hitler ning selgitab nende mõju Eesti ajaloole.</p>	<p>Päästekomitee: Päts, Konik, Vilms, iseseisvusmanifest, iseseisvuse väljakuulutamine.</p> <p>eesti keel - kirjaliku eneseväljendusoskuse arendamine, jutu koostamine.</p> <p>muusika - Eesti Vabariigi riigihümn, kuulamine ja kaasa laulmine.</p> <p>Vabadussõda (1918-1920), Johan Laidoner, Võnnu lahing - võidupüha, Poska, Tartu rahu.</p> <p>loodusõpetus - leiab ajalookaardilt infot.</p> <p>Eesti aeg kahe maailmasõja vahel: Maaseadus, Eesti kroon, üldine eluolu ja kultuur.</p> <p>eesti keel - kirjaliku ja suulise eneseväljendusoskuse arendamine.</p> <p>ühiskonnaõpetus: inimene kui ühiskonna liige ning osaleja ühiskonnaelus.</p> <p>Stalin, Hitler, MRP, Nõukogude okupatsioon, küüditamine, Saksa okupatsioon, holokaust, suur põgenemine.</p> <p>eesti keel - kirjaliku eneseväljendusoskuse arendamine.</p> <p>kunstiõpetus - piltide analüüs.</p>
--	---

<p>Toob näiteid oma perekonnaloost.</p> <p>NÕUKOGUDE AEG</p> <p>16) Toob näiteid sündmustest ja protsessidest Eesti ajaloo ja isiklikus elus; toob näiteid ajaloomälestisest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised. Iseloomustab erinevatest valdkondadest ENSV eluolu. Toob näiteid ja teab mõnda lugu oma perekonnaloost ENSV ajal. Teab ja tunneb kodukohaga seotud paiku, isikuid.</p>	<p>Metsavendlus, kolhoos, eluolu ENSV-s.</p> <p>eesti keel ja kirjandus - küsimuste moodustamine ja vestluse läbiviimine.</p> <p>matemaatika - esemete paigutamine ajaliselts õiges järgnevuses.</p> <p>loodusõpetus - metsavennapunkrid - seos looduskeskkonnaga.</p> <p>käsitöö ja kodundus - valmistatakse nõukogudeaegseid toite ja uuritakse nõukogude aja moodi.</p>
<p>ISESEISVUSE TAASTAMINE</p> <p>17) Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust. Toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus. Teab, kes oli Lennart Meri selgitab tema olulisust. Teab, mis põhjustel sai Eesti iseseisvuse taastamine võimalikuks. Oskab nimetada mõnda iseseisvumise taastamisega seotud sündmust. Teab mõnda perekonnalugu.</p>	<p>Metsavendlus, kolhoos, eluolu ENSV-s.</p> <p>eesti keel ja kirjandus - küsimuste moodustamine ja vestluse läbiviimine.</p> <p>matemaatika - esemete paigutamine ajaliselts õiges järgnevuses.</p> <p>loodusõpetus - metsavennapunkrid - seos looduskeskkonnaga.</p> <p>käsitöö ja kodundus - valmistatakse nõukogudeaegseid toite ja uuritakse nõukogude aja moodi.</p>

AJALOO AINEKAVA 6. KLASS

ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
<p>MUINASAEG JA VANAAEG</p> <p>1) Õpilane teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajaloo perioode ja</p>	<p>esiaeg ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu, eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend,</p>

<p>sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut</p> <p>kasutab ajaarvamiseiga seotud mõisteid asjakohaselt</p>	<p>araabia number, Rooma number, ajalooallikad, arheoloogia</p>
<p>2)Õpilane toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu</p> <p>kasutab ajaloomõisteid asjakohases kontekstis</p> <ul style="list-style-type: none">• nimetab muinasaja perioode ja toob näiteid erinevate perioodidele iseloomulikest tunnustest, avastustest ja leiutistest• kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid• seletab ja kasutab mõisteid kontekstis <p>3)Õpilane teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjust</p> <p>teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust</p> <ul style="list-style-type: none">• kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid Eestis• teab esimesi asulaid: Pulli ja Kunda Lammasmägi• teab mõnda kodukohas asuvat muistist või kodukoha inimasustuse tekkelugu <p>4)Õpilane toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus</p> <p>nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust</p> <ul style="list-style-type: none">• selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid• oskab näidata kaardil Egiptust, Mesopotaamiat, Vana Indiat ja Vana Hiinat <p>5)Õpilane toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste</p>	<p>Inimese kujunemine</p> <p>Pronksiaeg</p> <p>Rauaaeg</p> <p>Sugukond</p> <p>Küttimine ja korilus</p> <p>Inimeste paikseks jäämine</p> <p>Üleminek põlluharimisele</p> <p>Muinsaaeg Eestis</p> <p>Pulli, Kunda, Lammasmägi, Paikuse</p> <p>Alepõld</p> <p>Kindlustatud asula</p> <p>Kalmed</p> <p>Vanad Idamaad</p> <p>Tsivilisatsioon e. kõrgkultuur.</p> <p>Egiptus ja Niilus</p> <p>Mesopotaamia: Tigris ja Eufrat</p> <p>Hiina: Huanghe ja Jangtse</p>

<p>igapäeva elu, nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos</p> <ul style="list-style-type: none">• teab, milline oli Mesopotaamia riiklik korraldus• teab, kes oli Hammurapi• mõistab Mesopotaamia kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning oskab tuua näiteid• oskab tuua näiteid <p>6) Õpilane nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust</p> <p>nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos</p> <p>kasutab ajaloomõisteid asjakohases kontekstis</p> <ul style="list-style-type: none">• teab, milline oli Egiptuse riiklik korraldus ning kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon• kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel• tunneb Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutusi meditsiinis, matemaatikas, astronoomias• toob näiteid kujutavast kunstist, teab mõnda Egiptuse püramiidi <p>7) Õpilane toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos</p> <ul style="list-style-type: none">• teab, et foiniiklased olid head meresõitjad• võtsid kasutusele tähestiku• teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon• teab, mis on Vana Testament <p>8) Õpilane nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust</p>	<p>India: Indus ja Ganges</p> <p>Mesopotaamia</p> <p>Sumerid, linnriik, Babüloonia, Hammurapi seaduste kogu, kiilkiri, savitahvel, tsikuraat, Ištar, Marduk, potikeder ja ratas, Gilgameš</p> <p>Vana- Egiptus</p> <p>Vaarao, preestrid, templid, ametnikud, orjad, hieroglüüfid, papüürus, palsameerimine, muumia, sarkofaag, püramiidid, kalender, aritmeetika ja geomeetria</p> <p>Vahemere idaranniku kõrgkultuurid: Foiniikia, Iisraeli ja Juuda riik</p> <p>Tähestik, meresõitjad, Kartaago</p> <p>Ainujumala usk, Jahve, Mooses, Vana Testament, kümme käsku</p> <p>Vana – India ja Vana – Hiina</p>
---	---

<p>teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas.</p> <ul style="list-style-type: none">• teab, et Vana-India ja Hiina kõrgkultuurid tekkisid suurte jõgede äärde• teab, mis on kastisüsteem• toob näiteid India ja Hiina avastustest ja leiutistest• mõistab, et erinevates piirkondades on erinevad usulised tõekspidamised ja väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis <p>8) Õpilane kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis</p> <p>toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos</p> <ul style="list-style-type: none">• oskab näidata kaardil: Kreeka, Kreeta, Balkani poolsaar, Ateena, Sparta• teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist <p>9) Õpilane teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi</p> <p>kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat</p> <p>toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised</p> <ul style="list-style-type: none">• kirjeldab Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust ja eluolu Ateena ja Sparta näitel, võrdleb neid kirjelduse põhjal	<p>India ja Indus, Ganges, kastisüsteem, usulised tõekspidamised, budism, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male</p> <p>Hiina ja Hung He, Jangtse, keisririigi algus, Hiina müür, Suur Siiditee, kompass, paber ja Konfutsius</p> <p>Vana- Kreeka ja Vana- Rooma</p> <p>Balkani poolsaar</p> <p>Hellas, hellenid, barbarid</p> <p>Kreeta, Kreeka</p> <p>Ateena</p> <p>Sparta</p> <p>Knossos</p> <p>Mükeene</p> <p>Polis</p> <p>Rahvakoosolek</p> <p>Akropol</p> <p>Agoraa</p> <p>Türann</p>
---	---

<ul style="list-style-type: none">• seletab ja kasutab järgmisi mõisteid: polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori <p>10) Õpilane nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos</p> <p>teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist</p> <p>iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust</p> <ul style="list-style-type: none">• toob näiteid Vana-Kreeka kultuuri- ja teadussaavutustest• oskab nimetada tähtsamaid kreeka mõtlejaid• jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist• püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi ning mõistab Vana-Kreeka kultuuri mõju Euroopa ajaloole <p>11) Õpilane nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos</p> <p>toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos</p> <p>teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi</p> <ul style="list-style-type: none">• teab, kes oli Aleksander Suur ja kirjeldab tema vallutuste tagajärgi	<p>Aristokraatia</p> <p>Demokraatika</p> <p>Kodanik</p> <p>Ori</p> <p>Perikles</p> <p>Kreeka- Pärsia sõjad</p> <p>Homeros</p> <p>Eeposed “Ilias” ja “Odüsseia”</p> <p>Herakles, kangelased</p> <p>Teatri sünn, dionüüsiad</p> <p>Komöödia, tragöödia</p> <p>Zeus, religioon, jumalate paljuses</p> <p>Valik müüte.</p> <p>Zeus, Olümpia,</p> <p>Olümpiamängud</p> <p>776eKr.</p> <p>Templid</p> <p>Arhitektuur</p> <p>Skulptuurid</p> <p>vaasimaalid</p> <p>Herodotos</p> <p>Pythagoras</p> <p>Hippokrates</p>
--	--

<ul style="list-style-type: none">• selgitab, mis on hellenism ning toob näiteid hellenismiaja kultuuri- ja teadussaavutustes <p>12) Õpilane toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos</p> <p>nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos</p> <p>kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis</p> <p>paigutab ajateljele ajaloosündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajatelje abil ülesandeid</p> <ul style="list-style-type: none">• näitab kaardil: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma linn, Tiberi jõgi, Alpi mäestik• teab Rooma riigi tekkelugu ning teab, kes oli Romulus ja miks on ta oluline Rooma kultuuriloos• paigutab ajateljele Rooma linna asutamise aasta• selgitab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Kapitoolium, foorum, ladina keel <p>13) Õpilane kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost ja nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust</p> <ul style="list-style-type: none">• selgitab Rooma vabariigi riigikorda• kirjeldab ja näitab kaardi abil Rooma riigi laienemist• teab, kuidas said roomlased Vahemere maade valitsejateks• seletab, miks ja kuidas lõppes vabariigi ajajärk• teab, kes oli Caesar ja ja põhjendab tema olulisust ajaloos	<p>Platon</p> <p>Aristoteles</p> <p>Aleksander Suur</p> <p>Hellenism</p> <p>Aleksandria</p> <p>Seitse maailmaimet</p> <p>Eukleides</p> <p>Archimedes</p> <p>Ptolemaios</p> <p>Apenniini poolsaar</p> <p>Vahemeri,</p> <p>Rooma</p> <p>Tiberi jõgi</p> <p>Alpi mäestik</p> <p>Romulus</p> <p>753 e. Kr.</p> <p>Kapitoolium</p> <p>Foorum</p> <p>Ladina keel</p> <p>Etruskid</p>
--	--

<p>14)Õpilane teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas</p> <p>toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu</p> <p>kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis</p> <ul style="list-style-type: none">• kirjeldab eluolu Rooma riigis• teab mõisteid: patriitsid, plebeid, rahvatribuun, gladiaator ja kasutab neid õiges kontekstis	<p>Rooma vabariik</p> <p>Vabariik</p> <p>Keisririik</p> <p>Impeerium</p> <p>Senat</p> <p>Konsul</p> <p>Rahvakoosolek</p> <p>Puunia sõjad</p> <p>Hannibal</p> <p>Kartaago</p> <p>Caesar</p> <p>Leegion</p> <p>Kodusõda</p>
<p>15)Õpilane teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist</p> <p>toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised</p> <p>toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus</p> <ul style="list-style-type: none">• teab roomlaste usule iseloomulikke jooni• mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos• teab, kes oli Jeesus Kristus ning mõistab tema olulisust kultuuriloos• kasutab uusi mõisteid õiges kontekstis	<p>Eluolu Vanas- Roomas</p> <p>Patriitsid</p> <p>Plebeid</p> <p>Rahvatribuun</p> <p>Perekond</p> <p>Ori</p> <p>Gladiaator</p> <p>Kultuur ja religioon Vanas – Roomas</p>

<p>16)Õpilane toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos</p> <p>teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele</p> <p>paigutab ajateljele ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid</p> <p>nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab Rooma keisririigi valitsemiskorda • tunneb Rooma ühiskonna üldist arengut keisririigi ajal • teab, miks lõhenes Rooma keisririik • teab, kes oli Augustus ja põhjendab tema olulisust • teab, millal ja miks lagunes Rooma keisririik 	<p>Templid</p> <p>Amfiteater</p> <p>Colosseum</p> <p>Jumalate paljususelt kristluse tekkeni</p> <p>Märter</p> <p>Uus Testament</p> <p>Piibel</p> <p>Rooma keisririik</p> <p>Provints</p> <p>Lääne - Rooma</p> <p>Ida – Rooma</p> <p>Augustus</p> <p>Konstantinoopol</p> <p>476</p> <p>Hunnid</p> <p>Suur rahvasterändamine</p>
--	--

AJALOO AINEKAVA 7. KLASS

ÕPITULEMUSED [TK17]	ÕPPESISU [TK18]
<ol style="list-style-type: none"> 1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu. 2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid. 3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte. 4. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika 	<ol style="list-style-type: none"> 1.-2. Keskaja mõiste Keskaja periodiseering: vara-, kõrg- ja hiliskeskaeg. 3. keskaja periodiseering Eesti ajaloos, Vana-Liivimaa, Liivi sõda, Hansa Liit, Läti Henriku Liivimaa

<p>Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.</p> <p>5. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.</p> <p>6. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.</p> <p>7. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.</p> <p>8. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.</p> <p>9. Mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud.</p> <p>10. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.</p> <p>11. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.</p> <p>12. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.</p> <p>13. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.</p>	<p>kroonika, muistne vabadusvõitlus, Lembitu</p> <p>4. Suur rahvasterändamine, germaanlased, Chlodovech, Frangi riik, Merovingid, Karolingid, Karl Suur, Verduni leping</p> <p>5. linnaõigus, raad, raekoda, turuplats, gild, tsunft, Hansa Liit</p> <p>6. kloostrikool, linnakool, toomkool, ülikool, teaduskond, 7 vaba kunsti, rektor, dekaan, dispuut, skolastika, alkeemia, astroloogia</p> <p>7. Suur rahvasterändamine, germaanlased, Marco Polo reisikirjad, kompass, astrolaab, karavell, karak, indiaanlased, asteegid, inkad, konkistadoorid, kolonialism, Koloniaalimpeerium</p> <p>8. läänikord ehk feodaalkord, lään ehk feood, läänimees ehk feodaal, senjöö, vasall, läänipüramiid ehk feodaalne hierarhia, turniir, linnus.</p> <p>9. humanism, renessanss</p> <p>10. Urbanus II, Saladin, püha maa, ristisõjad, Läti Henriku Liivimaa kroonika,</p> <p>11. romaani stiil, gooti stiil, altar, ümarkaar, teravkaar</p> <p>12. Must surm</p> <p>13. humanism, renessanss, traktaat</p>
---	--

AJALOO AINEKAVA 8. KLASS

ÕPITULEMUSED [TK19]

ÕPPESISU [TK20]

<p>1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.</p> <p>2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.</p> <p>3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.</p> <p>4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.</p> <p>5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.</p> <p>6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.</p> <p>7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.</p> <p>8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.</p> <p>9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.</p> <p>10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.</p> <p>11. Mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud.</p> <p>12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja</p>	<p>1. Varauusaeg, uusaeg, periodiseerimine, ajaloo pöördepunkt, monarh, monarhia, absolutism, absoluutne monarh, valgustatud absolutism, valgustatud monarh</p> <p>2. Ususõda, kodusõda, protestandid, katoliiklased, hugenotid, luterlased, kalvinistid, Anglikaanid, Vestfaali rahu</p> <p>3. Rootsi aeg, Vene aeg, reduktsioon, restitutsioon</p> <p>4. reformid, tagurlus, dekabristid, õigeusk, isevalitsus, slavofiil, venestamine, baltisakslane, estofiil, iseseisvusmanifest</p> <p>5. seisused,generaalstaadid, reform, revolutsioon, Asutav kogu, äärmuslus, žirondiinid, jakobiinid, terror, koodeks</p> <p>koloonia, emamaa, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda.</p> <p>6. linnastumine</p> <p>7. sisepõlemismootor, elekter, hõõglamp, röntgen, raudtee, raudbetoon, rahvastik,</p> <p>8. koloonia, koloniseerimine, kolonialism, impeerium, imperialism</p> <p>10. Põhiseadus, demokraatia</p>
--	--

<p>hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.</p> <p>13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.</p> <p>14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.</p> <p>15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.</p> <p>16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.</p>	<p>13. Ideoloogia, liberalism, konservatism, sotsialism, rahvuslus, natsionalism, äärmuslus, kommunism</p> <p>14. krinoliin, targeldamine, frakk, smoking, silinder, romantism, realism, historitsism, impressionism, postimpressionism, juugend</p> <p>15. aspiriin, narkoos, süstal, pastöriseerimine, valmistoit</p>
---	---

AJALOO AINEKAVA 9. KLASS

ÕPITULEMUSED [TK21]	ÕPPESISU [TK22]
<p>1. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.</p> <p>2. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.</p> <p>3. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.</p> <p>4. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.</p>	<p>1. Compiègne'i vaherahu, Pariisi rahukonverents, Versailles' süsteem, Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Rahvasteliit, reparatsioonid</p> <p>2. Vabadussõda, Tartu rahu, maareform, vaikiv ajastu, maareform, Asutav Kogu parlamentarism, põhiseadus, vaikiv ajastu, meeste ja naiste roll poliitikas ning ühiskonnas</p> <p>3. Vabadussõda, Tartu rahu, Jaan Poska, Võnnu lahing, Julius Kuperjanov, Johan Laidoner, Landeswehri sõda, välisriikide abi</p> <p>4. Compiègne'i vaherahu, Pariisi rahukonverents, Versailles' süsteem, Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Rahvasteliit, reparatsioonid, külm sõda, Trumani doktriin, Marshalli plaan, raudne eesriie.</p>

<p>5. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.</p>	<p>5. identiteet ja mitmekesisus, energiamajandus, globaalprobleemid (nt epideemiad, demograafiline olukord, kliimaküsimused, terrorism). infotehnoloogia areng, massikultuur ja kõrgkultuuri</p>
<p>6. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.</p>	<p>6. saavutused teaduses (tehnika) energiamajandus, globaalprobleemid</p>
<p>7. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.</p>	<p>7. Mahatma Gandhi, globaalprobleemid</p>
<p>8. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.</p>	<p>8. heaoluühiskond, mustanahaliste ja naiste õigused, jagatud Saksamaa, noorteliikumised, hipide liikumine, globaliseerumine,</p>
<p>9. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.</p>	<p>9. demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism</p>
<p>10. Mõistab, kuidas inimese käsitlus on ajas muutunud.</p>	<p>10. ÜRO</p>
<p>11. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.</p>	<p>11. Compiègne'i vaherahu, Pariisi rahukonverents, Versailles' süsteem, Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Rahvasteliit, reparatsioonid</p>
<p>12. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.</p>	<p>12. demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism,</p>
<p>13. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.</p>	<p>13. uued valdkonnad kultuuris ja saavutused teaduses (tehnika, kino, film, kirjandus, teater, muusika jne), kultuur ja eluolu paikkonnas</p>
<p>14. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.</p>	<p>14. aspiriin</p>
<p>15. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.</p>	<p>15. energiamajandus, globaalprobleemid (nt epideemiad, demograafiline olukord, kliimaküsimused, terrorism).</p>

ÜHISKONNA AINEKAVA ÜLDOSA

Õppeaine kirjeldus[TK23]

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku 15 seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest. Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne. Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamise ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koosseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht. III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus. Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus

kodukohas jm. Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses). Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi.

Teadmised, oskused ja hoiakud

I kooliaste

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva.

II kooliaste

- 1) Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.
- 2) Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.
- 3) Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.
- 4) Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted.
- 5) Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.
- 6) Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.
- 7) Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
- 8) Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
- 9) Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
- 10) Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
- 11) Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.
- 12) Käitub teadliku tarbijana.

Õpitulemused II kooliastes

Käsitletakse sotsiaalseid suhteid, vabatahtliku tegevuse võimalusi ja tähtsust, demokraatia põhimõtteid, toimimist ja õpilase võimalusi selles osaleda ning töö ja tarbimise teemasid.

Õpilane:

- 1) teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;
- 2) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest;
- 3) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid;
- 4) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;
- 5) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena;
- 6) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust;
- 7) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi;
- 8) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;
- 9) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;

- 10) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;
- 11) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;
- 12) leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;
- 13) selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;
- 14) kasutab viitamist nõuetekohaselt;
- 15) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;
- 16) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;
- 17) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;
- 18) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;
- 19) toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;
- 20) loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;
- 21) nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;
- 22) teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;
- 23) oskab oma aega ja tegevusi planeerida;
- 24) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;
- 25) koostab eelarve etteantud piirides;
- 26) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;
- 27) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.

III kooliaste

- 1) Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
- 2) Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.
- 3) Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine.
- 4) Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele.
- 5) Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
- 6) Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
- 7) Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.
- 8) Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
- 9) Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
- 10) Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.
- 11) Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
- 12) Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.
- 13) Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.
- 14) Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.

- 15) Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
- 16) Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korra otsida abi.

III kooliastme õpitulemused

Käsitletakse ühiskonda, ühiskonnaelu valdkondi ja sotsiaalseid suhteid ning riigi ja valitsemisega seotud teemasid. Õpilane:

- 1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- 2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- 3) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;
- 4) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- 5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- 6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- 7) selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- 8) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
- 9) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- 10) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- 11) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- 12) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
- 13) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- 14) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- 15) märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- 16) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- 17) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
- 18) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- 19) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- 20) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- 21) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- 22) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
- 23) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;

- 24) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- 25) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- 26) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- 27) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- 28) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
- 29) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
- 30) toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- 31) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
- 32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- 33) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;
- 34) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
- 35) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas;
- 36) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpituatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

ÜHISKONNAÕPETUS AINEKAVA 6. KLASS

ÕPITULEMUSED [TK24]	ÕPPESISU [TK25]
<p>1) teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;</p> <p>2) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest;</p> <p>3) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid;</p> <p>4) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;</p> <p>5) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena;</p> <p>6) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust;</p>	<p>1. Eesti, Läti, Leedu, Rootsi Soome, Saksamaa</p> <p>2. Euroopa Liit, NATO, ÜRO</p> <p>3. demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus.</p> <p>4. demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus.</p> <p>5. õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses.</p> <p>6. peamised inimõigused, sõnavabadus ja selle põhimõtted.</p> <p>7. lapse õigused.</p>

<p>7) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi;</p> <p>8) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;</p> <p>9) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;</p> <p>10) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;</p> <p>11) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;</p> <p>12) leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;</p> <p>13) selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;</p> <p>14) kasutab viitamist nõuetekohaselt;</p> <p>15) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;</p> <p>16) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;</p> <p>17) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;</p> <p>18) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;</p> <p>19) toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;</p> <p>20) loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;</p> <p>21) nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;</p>	<p>8. seadus.</p> <p>9. seadus.</p> <p>Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.</p> <p>10. õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses.</p> <p>11. õpilaste osalemine koolielu korraldamises.</p> <p>12. Fakt, allikas.</p> <p>13. Fakt, arvamus, argumenteerimine.</p> <p>14. autoriõigused, viitamine.</p> <p>15. Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus.</p> <p>16. Sallivus</p> <p>17. Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm),</p> <p>18. Religioon, pere ja suguvõsa, kogukond.</p> <p>19. Risk, turvalisus</p> <p>20. Risk, turvalisus</p> <p>21. Risk, turvalisus</p> <p>22. Risk, turvalisus, kulutuste planeerimine, tarbimine ja tarbija,</p>
---	---

22) teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;	raha kogumine, säästmine ja laenamine,
23) oskab oma aega ja tegevusi planeerida;	23. aja- ja kulutuste planeerimine.
24) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;	24. elukutsed ja ettevõtted kodukohas.
25) koostab eelarve etteantud piirides;	25. aja- ja kulutuste planeerimine
26) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;	26. raha kogumine, säästmine ja laenamine.
27) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.	27. tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale.

ÜHISKONNAÕPETUSE AINEKAVA 9. KLASS

ÕPITULEMUSED ^[TK26]	ÕPPESISU ^[TK27]
1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;	1. Euroopa Liit, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO.
2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;	2. Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro, diplomaatia, humanitaarabi organisatsioonid, hargmaised ettevõtted
3) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;	3. osalusdemokraatia, otsedemokraatia, esindusdemokraatia, referendum, vabad valmised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimisüsteem, hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses;
4) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;	4. võimude lahusus, seadusandlik võim, täidesaatev võim,

<p>5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;</p> <p>6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>7) selgitab avaliku konkursi tähtsust;</p> <p>8) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;</p> <p>9) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;</p> <p>10) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;</p> <p>11) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;</p> <p>12) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;</p> <p>13) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;</p>	<p>kohtuvõim, põhiseaduslik instiutsioon</p> <p>5. osalusdemokraatia, otsedemokraatia, esindusdemokraatia, referendum, vabad valmised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimisüsteem, hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis</p> <p>6. hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses;</p> <p>7. õigusriik, korruptsioon</p> <p>8. ühiskond, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, era-(äri)sektor, eraettevõtte, kolmas sektor, mittetulundusorganisatsioon, vabakond.</p> <p>9. majandussüsteem, vaba turg, monopol.</p> <p>10. Riigielarve, otsesed maksud, kaudsed maksud</p> <p>11. inflatsioon, intress, investeering, krediidi kulukuse määr, elarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud</p> <p>12. ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud</p> <p>13. Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: tööturg, tööandja, töövõtja, brutopalk, netopalk, tööleping, ümbrikupalk, CV</p>
---	--

<p>14) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;</p> <p>15) märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;</p> <p>16) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;</p> <p>17) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;</p> <p>18) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;</p> <p>19) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;</p> <p>20) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;</p> <p>21) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;</p> <p>22) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;</p>	<p>14. sotsiaalne ettevõtlus, õiglase kaubandus</p> <p>15. õigusriik, korruptsioon</p> <p>16. põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, kohustused, privileegid, vastutus, diskrimineerimine</p> <p>17. diskrimineerimine, kohustused, privileegid, vastutus</p> <p>18. osalusdemokraatia, otsedemokraatia, esindusdemokraatia, referendum, vabad valmised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimisüsteem, hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses;</p> <p>19. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, President, kohalikomavalitsus</p> <p>20. ühiskonnarühmad, migratsioon, immigrant/sisserändaja, kodanik, topeltkodakondsus, varjupaigataotleja.</p> <p>21. kodanikuühiskond, vabakond, huvirühmad, erakond/partei, rahvaalgatus, streik, boikott, märgukiri, miiting,</p> <p>22. Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, EL Ülemkogu</p>
--	---

<p>23) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;</p> <p>24) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;</p> <p>25) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;</p> <p>26) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;</p> <p>27) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;</p> <p>28) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;</p> <p>29) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;</p> <p>30) toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;</p> <p>31) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;</p>	<p>23. humanitaarabi organisatsioonid, hargmaised ettevõtted</p> <p>24. valeuudised, vandenõuteooriad, infosõda, infomull/ kajakamber, tehisintellekt (AI), süvavõltsing, kommertsreklaam, sotsiaalreklaam, poliitreklaam, vaenukõne,</p> <p>25. meedia, propaganda, polariseerumine, kollane ajakirjandus</p> <p>26. ühiskonnarühmad, rahvastikunäitaja, demograafia, migratsioon, immigrant/sisserändaja, kodanik,</p> <p>27. ühiskondlik ebavõrdsus (ja võrdõiguslikkus vs võrdväärus) sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus, identiteet, mitmekultuurilisus, subkultuurid.</p> <p>28. sotsiaalne õiglus, identiteet, mitmekultuurilisus,</p> <p>29. põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, kohustused, privileegid, vastutus, diskrimineerimine, inimkaubandus</p> <p>30. ühiskondlik ebavõrdsus (ja võrdõiguslikkus vs võrdväärus) sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus, mitmekultuurilisus, subkultuurid.</p> <p>31. identiteet</p> <p>32. vastutus, diskrimineerimine</p>
--	---

<p>32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>33) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;</p> <p>34) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;</p> <p>35) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas;</p> <p>36) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpistuatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.</p>	<p>34. sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus, identiteet, mitmekultuurilisus, subkultuurid.</p> <p>36. hädaolukord, eriolukord, kriisiõppus</p>
--	--